

Українська мова

Урок № 19.

Тема: СКЛАДНІ ВИПАДКИ ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ. ЗАКІНЧЕННЯ ІМЕННИКІВ І ВІДМІНИ В ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ

Мета: поглибити й систематизувати знання учнів про особливості відмінювання іменників; формувати вміння дотримання орфографічних норм і правил українського правопису.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів:

- *знаннева складова:* усвідомлює роль морфологічних норм в усному і писемному мовленні; знає основні правила відмінювання іменників, зокрема складні випадки відмінювання іменників в орудному відмінку, коментує їх; користується засвоєними
- *діяльнісна складова:* доцільно використовує засвоєні правила під час створення власних висловлювань; контролює власне і чуже мовлення; виявляє й пояснює порушення орфографічних норм, застосовує знання на практиці; демонструє вміння працювати з інформацією;
- *ціннісна складова:* висловлює своє ставлення до написаного (прочитаного); розуміє відповідальність за дотримання морфологічних норм.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ

Інтелектуальна зарядка

Прочитайте виразно вірш. Про що він? Доберіть назву, скориставшись підказкою у вірші.

Віночок український — це оберіг у нас,

І як нема віночка — немає і прикрас.

Дарую я віночку всі квіти на землі,

Мов бачу наш віночок, і квіти там живі.

І всім нагадує вінок, що з України ми.

Нам всім віночком треба пишатися завжди.

Окраса українців — це віра у життя,

Коли є на віночку уся земна краса.

Бесіда

- Що дивного в цьому вірші?
- Як називаються такі вірші? (*Акровіри*)
- Назвіть ключове слово-відгадку. (*Відмінок*)

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Перевірка домашнього завдання

Лінгвістичне спостереження

Випишіть з вірша виділені слова, виділіть закінчення, визначте: як вони використані у тексті, у якій послідовності. Пригадайте, як називають таку послідовність?

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ Й ЗАВДАНЬ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Лінгвістичне дослідження

Цікавинка

В Естонії учні, вивчаючи рідну мову, повинні запам'ятати 14 відмінків, у Фінляндії — 14, в Угорщині — 22. Чемпіон по кількості відмінків — мови народів Дагестану — понад 50 відмінків. А ось у китайській мові — жодних відмінків узагалі немає: відносини між словами передаються за допомогою службових частин мови.

А скільки відмінків в українській мові?

Запам'ятайте: форма називного відмінка однини — це початкова форма іменника.

IV. ПОГЛИБЛЕННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ

Довідкове бюро

Щоб правильно визначити закінчення іменників необхідно:

- а) визначити відміну іменників;
- б) якщо це іменники I і II відмін, визначити групу (тверда, м'яка, мішана); визначити відмінок.

Іменники І відміни залежно від кінцевого приголосного основи поділяються на три групи: тверду, м'яку, мішану.

Тверда група	М'яка група	Мішана група
Основа на твердий приголосний	Основа на м'який приголосний	Основа на шиплячий
<i>Робота, староста, книга</i>	<i>Праця, хвиля, надія, мрія</i>	<i>Межа, тиша, задача, миша</i>

Мовознавча гра «Редактор»

Знайдіть у кожній із поданих груп слово, що має неправильне відмінкове закінчення. Назвіть ознаки, за якими об'єднано слова у кожному рядку.

1. Книжкою, яблунею, трояндою, надією, кашою.
2. Атому, водню, азоту, льоду, меду.
3. Грошей, людей, дверей, граблей, сіней.
4. Галченяти, гусяти, курчати, дитяти, тигреняти.
5. Віталію, місяцю, ясеню, Грицю, орлю.

Виправте закінчення неправильно записаних слів, складіть з ними речення.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

Самостійна робота

Запишіть слова. Виділіть основи їх і вкажіть, до якої групи вони належать. Провідмініайте за відмінками по одному з іменників кожної групи.

Воля, круча, староста, сирота, перемога, груша, Микола, межа, сестра, надія, риба, мрія, іржа, праця, зоря, вишня, зміна, тиша, сажа, історія, сім'я, стаття, собака, каланча, Польща.

Умотивований вибір слова

Перепишіть речення, розкриваючи дужки і визначивши відмінок іменника.

1. В саду під густими старими (*груша та яблуня*) вже пролягла густа тінь.
2. Сукупні левади та городи ледве-ледве піднімаються вгору й зеленіють попід (*садок*), попід (*клуня*) та (*хати*).
3. Зацвітай, мій льон-льоник, синьою (*пороша*) для весільних сорочок, для життя хорошого.
4. Спадає з клена лист вечірньою (*година*), і солов'їний тихий свист гуляє за (*долина*).

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Критична оцінка власних умінь

Запишіть іменники в орудному відмінку, перевірте, чи правильно утворені форми іменників, скориставшись матеріалом підручника.

Баржа, дача, каша, миша, душа, межа, площа, лівша, біржа, ворожнеча, іржа, паша, сажа, діжа.

VII. ПІДСУМОК УРОКУ

Рефлексія

- Чого навчив мене сьогоднішній урок?
- Чи завжди ми задумуємось над вибором слова?
- Як вибрати правильне закінчення іменників 1-ї відміни?

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ: Робота за підручником. Виконати завдання (нижче)

Додатковий матеріал

Складні випадки відмінювання іменників

У реченні іменники поєднуються з іншими словами. При цьому вони змінюють свою форму, тобто відмінюються.

За особливостями відмінювання іменники поділено на чотири угруповання — відміни. У певному відмінку іменники кожної з відмін мають однакові закінчення.

ПОДІЛ ІМЕННИКІВ НА ВІДМІНИ

Відміна	Рід	Закінчення в початковій формі	Приклади
I	чоловічий, жіночий, спільний	-а (-я)	Микол ^а , Оксан ^а , книжк ^а , пісн ^я , душ ^а , судд ^я , старост ^а
II	чоловічий, середній	нульове □ або -о, -е, (на письмі -я)	дуб [□] , берез [□] , батьк ^о , озер ^о , сонц ^е , подвір ^я
III	жіночий	нульове □	гідність [□] , любов [□] , а також іменник мат ^и
IV	середній	-а, -я — у словах, що при відмінюванні мають суфікси - ^{ати} , - ^{ят} , - ^{ен}	дівч ^а (дівч ^{ати}), хлоп ^я (хлоп ^{ят}), ім ^я (ім ^{ені})

До жодної з відмін не належать:

- іменники, що вживаються тільки у формі множини: ліки, двері, сани;
- незмінювані іменники: метро, табу, селфі.

ЗАВДАННЯ

1. Запишіть іменники в чотири колонки за відмінами.

Край, Дніпро, земля, серце, любов, дитя, гордість, світлиця, горня, затишок, щастя, спокій, упевненість, оселя, радість, орля, буквар, мрія, буря, вінок, лисеня, плем'я, матуся, матір, голуб'ятко, повість, відкриття, коліща, пуша, син, латаття, свіжість, кущ, подорож.

2. Прочитайте, визначте іменники I відміни, з'ясуйте їх відмінок. Виділіть закінчення.

1. Краще хліб з водою, ніж жити чужиною. 2. Земля ціниться колосом, а людина — працею. 3. Куди тобі кисіль їсти, як кашею заляпався? 4. Не лізь із сокирою, де пила не була. 5. Добрий мисливець і листок кулею зітне. 6. Кіт гострить кігті не тоді, коли стрибає за мишею. 7. Не будь вівцею, бо вовки поряд. 8. В очі лисицею, а поза очі — вовчицею (Нар. творч.).

- Простежте відповідність між голосними о, е в закінченнях орудного відмінка однини іменників I відміни, їх належності до різних груп. Яке закінчення мають іменники твердої групи? м'якої? мішаної?

Іменники I відміни у формі орудного відмінка однини мають такі закінчення:

- іменники твердої групи — -ою: калин[ою], сил[ою];
- іменники м'якої та мішаної груп — -ею: красун[ею], тиш[ею], після голосного й апострофа — -ею: ліні[ею], Софі[ею], сім[ею].

ОРФОГРАМА: літери о, е, є в закінченнях орудного відмінка однини іменників I відміни: сестрою, волею, площею

3. Заверште кожне з речень, поставивши подані в дужках іменники у формі орудного відмінка однини. Запишіть.

З (матуся) я зазвичай обговорюю ... Із (бабуся) ми найчастіше говоримо про ... Спільно з (рідня) ми вирішуємо такі питання: ... Щиро захоплююся (вчителька), яка ... З (однокласниця) цікаво обговорити ... У розмові з (подруга) ми звіряємо одна одній ...

4. Перепишіть, ставлячи подані в дужках іменники в потрібній граматичній формі.

Прогнозування, уявлення, обмірковування бажаних подій людина називає своєю (мрія). Саме вона, мрія, тісно пов'язана з уявою та (фантазія), з думкою, піснею, (поезія). Часом мрія окреслює образ майбутнього, поєднаного з цілком реальною (надія) (З Інтернету).

5. Випишіть, уставляючи на місці крапок пропущені літери, слова.

У працях цього науковця простежується українське підгрунття, щ..ре захоплення коза..ьким свободолюбством та запорі..ькою вольниц..ю. Проте між вол..ю та свобод..ю він проводить ч..тку лінію, розділяючи їх виразною меж..ю. Микола Бердяєв застерігає від негатив..зму, закл..кає до заняття творчою прац..ю, самоосвіт..ю. Злет людини, на його думку, має відбутися лише з добровільною самодисциплін..ю. Свобода особистості, натхненна творчість гартують людину (З журналу).